

Specyfika działalności organizacji pozarządowych niosących wsparcie dzieciom niepełnosprawnym - na przykładzie Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Krótki rys historyczny

Historia stworzenia i rozwoju Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (TPD) jest ściśle związana z historią procesów społeczno-politycznych, które odbywały się w Polsce w ciągu ostatnich 90 lat. Funkcjonowanie organizacji charakteryzuje się okresami wzrastania i spadku aktywności działalności. Najwyższe osiągnięcia w zakresie aktywności społecznej członków organizacji, powiększenia struktury Towarzystwa są związane z okresami kryzysowymi, przejściowymi rozwoju kraju, w których odbywało się zaostrzenie problemów związanych z nauką, wychowaniem dzieci, ich rozwojem. Obniżenie aktywności działalności społecznej w ramach wskazanej organizacji, jest wstrzymanie, czasem przejście na formę działalności nielegalnej nakłada się z okresami wojskowych działań na terytorium Polski, ustanowieniem reżimu okupacyjnego, przeszkadzającego myśleniu inaczej niż władze oficjalnie, rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego.

Początkiem działalności TPD, który przyjął charakter ruchu ogólnopolskiego, należy uważać 1880 rok, w którym grupa entuzjastów ze środowisk inteligencji i robotników Warszawy i Krakowa wysunęła ideę stworzenia organizacji na rzecz dzieci w oparciu o doświadczenie francuskie takiego rodzaju pracy. Koncepcja organizacji, która stała się tradycyjną, wówczas była postępową: mobilizacja sił i środków społeczeństwa na pożytek dzieci, obrona ich praw, realizacja form nowatorskich opieki, wychowania i nauki dzieci (osobiście - zorientowane podejście do wychowania, rozwój samorządu dziecięcego, początki wykorzystania socjoterapii), uzupełnienie i wzbogacanie przewidzianych państwowymi organami administracji i organami samorządowymi usług dla dzieci i ich rodziców. To określało szeroką strefę działalności organizacji, przewidywało działalność po udzielaniu różnych rodzajów wsparcia dzieciom i ich rodzinie. Towarzystwo powstawało jako samorządna, niezależna organizacja, o dobroczynnym filantropijnym charakterze, z kolejnym przesunięciem akcentów na wykształcenie i wychowanie dzieci. Pierwotnie Towarzystwo udzielało wsparcia materialnego i edukacyjnego dzieciom-sierotom, dzieciom z niepomysłnych i niepełnych rodzin, dzieciom bezrobotnych rodziców ze środowiska robotników i rzemieślników, później - dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością [1].

Od 1919 roku do 1926 roku funkcjonuje Wydział Robotniczy Wychowania Dziecka i Opieki nad Nim przy Centralnym Komitecie Wykonawczym Polską Partii Socjalistycznej pod przewodzeniem Tomasza Arciszewskiego. 1919 rok jest oficjalnym rokiem powstania organizacji. Już wtenczas ujawniają się kierunki podstawowe działalności nowoczesnego Towarzystwa: rzecznicstwo spraw dziecka, prowadzenie działalności opiekuńczo-wychowawczej. Organizacja ściśle współpracowała z organizacjami spokrewnionymi, różnymi instytucjami (w szczególności na terenie Małopolski). W 1926 roku zainteresowane organizacje i instytucje zjednoczyły się w stowarzyszenie ogólnopolskie Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (RTPD). Do początku drugiej wojny światowej przewodniczącym RTPD był działacz niepodległościowy, minister, poseł Tomasz Arciszewski [1]. Od 1927 roku do 1929 roku odbywa się intensywny rozwój struktury organizacyjnej i działalności organizacji. Członkami Towarzystwa stają

się osoby fizyczne (przede wszystkim rodzice, jak również ludzie różnych zawodów - w tym wybitni lekarze i pedagodzy, ludzie różnych przekonań, pasjonaci wszelkiego rodzaju hobby, gospodynie domowe) i prawne (różne urzędy, społeczne organizacje, zakłady pracy, przedsiębiorstwa, związki zawodowe). W ramach organizacji opracowywano się i realizowano się różne programy oświatowe, działała Rada Pedagogiczna, każdego roku Wolne Zebranie Towarzystwa robiło analizę i ocenę działalności organizacji, regulowało stronę finansową działalności [1, 2].

Później w lata trzydziestych w związku z niedostatkami finansowania działalności przez kryzys gospodarczy Towarzystwo udzielało wsparcia tylko dzieciom o wzmożonych potrzebach. A w okresie okupacji Polski w czasie drugiej wojny światowej działalność organizacji była oficjalnie wstrzymana w ogóle. Aktywiści organizacji działali z własnej inicjatywy, nielegalnie. Wychowankowie RTPD walczyli z okupantem [1].

W okresie powojennym w związku z fatalną sytuacją dużej liczby dzieci zapoczątkowano aktywną odbudowę działalności RTPD. Do 1949 roku organizacja otrzymywała poparcie od istniejącej wtedy władzy państwowej. Ale do 1989 roku wśród członków Towarzystwa nie było jasnej pozycji odnośnie politycznej i państwowej władzy Polski. Istniały dwa paradygmaty w rozumieniu miejsca i roli organizacji w państwie tego okresu: samorząd i niepodległość lub rola pomocnika władzy istniejącej [1]. Możliwe, że współistnienie tych tendencji, jak również szeroka obecność członków i zwolenników Towarzystwa w różnych organizacjach i instytucjach określiło z jednej strony oryginalność i uznaną efektywność działalności TPD, a z innej strony również długotrwałość działalności i możliwość istnienia organizacji w ogóle.

W 1945 roku z inicjatywy Związka Młodzieży Wiejskiej i przy poparciu RTPD stworzono Chłopskie TPD (ChTPD), które okazywało wsparcie wiejskim dzieciom zaniedbanym, koordynowało działalność ich pedagogów [1], Tradycja wsparcia dzieci wsi znajduje swoje przedłużenie w działalności Towarzystwa na późniejszym etapie [3].

W 1949 roku decyzją państwowej władzy, która istniała wtedy, pretendującej do monopolu w sferze leczenia, opieki, wykształcenia i wychowania dzieci i młodzieży, RTPD i ChTPD były połączone w jedną organizację - TPD z kolejnym skróceniem liczby współpracowników, likwidacją biur, placówek, przeniesieniem organizacji w działalność w formalnym, nadzwyczaj ograniczonym zakresie. Prezesami TPD w tych czasach byli Dorota Kłuszyńska i Wojciech Pokora [1].

W 1956 roku w Polsce zaczynają się pewne procesy liberalizacji i demokratyzacji. Sprzyjało aktywizacji działalności społecznej. Przedstawiciele organów państwowej władzy wtedy zaczynają rozumieć, że efektywnie rozwiązywać problemy obywateli można tylko wspólnie z organami samorządowymi, organizacjami społecznymi. Aktywizacja działalności w tym okresie uwarunkowana przez autorytet organizacji w sferze opieki i wychowania pozytywnymi zmianami w spojrzeniu państwa na problem opieki dzieci, wzrastającej liczbie dzieci w powojennej odbudowanej Polsce i zaostrzeniu problemów, związanych z ich wychowaniem (w rezultacie niskiej materialnej stopy życiowej wielu rodzin, niedostatków państwowego systemu opieki i

wychowania dzieci i młodzieży, nieobecności pracy celowej w Taktyce dezadaptacji społecznej dzieci, wsparcia rodziny). Nowy statut TPD, przyjęty w roku, przewidywał wprowadzenie w strukturę organizacji koła przyjaciół dzieci jako podstawowego ogniwa z większą swobodą, tworzonego w zależności od miejsca zamieszkania, wieku wychowanków, instytucji i zawodów ludzi, którzy okazywali wsparcie, w zależności od podejmowanej działalności. To stworzyło warunki dla masowego licznego lokalnego rozwoju działalności Towarzystwa. W tym czasie powstają pierwsze próby pomocy dzieciom z niepełnosprawnością, później tworzy się koła specjalistyczne zajmujące się dziećmi niepełnosprawnymi i przewlekle chorymi. Największą członków (1500000) organizacja liczyła w 1989 roku. W latach 70-tych w TPD funkcjonowało 22500 kół, powołano tytuł honorowego członka TPD, który otrzymało wielu wybitnych ludzi w Polsce. W okresie tym prezydentami organizacji byli Stanisław Tulodziecki, Stanisław Wojtas, Jerzy Wołczyk, Waldemar Winkiel, Leszek Gomółka [1, 3].

Zachodzące w Polsce po 1989 roku zmiany ustroju społecznego, przejście do ekonomii rynkowej zaostrzyły niektóre problemy ekonomiczne i społeczne, doprowadziły do reorganizacji placówek opieki, wychowania i zdrowia, uwarunkowały zmiany współzależności w systemie państwo - organizacje pozarządowe, wywołały nieufność do instytucji, które działały w starym systemie politycznym. Wejść w okres przejściowy i przedłużyć działalność pomógł Towarzystwu autorytet, wypracowany w toku 70 lat działalności, jak również współpraca z Kościołami różnych wyznań i działaczami i ogniwami „Solidarności”. TPD dostosowało swoją działalność do odbywających się w społeczeństwie zmian: przyjęło nowy statut, odnowiło skład kierowniczych organów. W nowym statucie zachowywały się i rozwijały wieloletnie tradycje organizacji: polityczna niezależność, światopoglądowa neutralność, samodzielność ogniw, giętkość strukturalnej organizacji, współpraca z wszystkimi partnerami działającymi na rzecz dzieci. Wiele wysiłków kierowała się na zachowanie i rozwój opinii pozytywnej o organizacji w społeczeństwie. W tym celu osiągnięcia Towarzystwa popularyzowano w mass mediach, podczas różnych spotkań, konferencji i seminariów [1]. Sprzyjał temu rozwój działalności organizacji w sferze pomocy dzieciom z niepełnosprawnością i ich rodzinom [1,3].

Początek społecznego ruchu rodziców dzieci z niepełnosprawnością zmierzał do zbudowania poszczególnych działań we współpracy z lekarzami, pedagogami, psychologami, rehabilitantami, a następnie w grupach samopomocy rodzicielskiej w organizacyjnych strukturach TPD (kolach terenowych). Wypada to na koniec lat 70. - początek 80. wieku XX. Trudności społeczno-gospodarcze okresu przejściowego w Polsce zmuszały rodziców dzieci z niepełnosprawnością do szukania alternatywnych wariantów rozwiązania problemów pielęgnacji, rehabilitacji, nauki, wychowania, przygotowania do mniej więcej samodzielnego życia swoich dzieci. Inicjatorami tego ruchu stawali się rodzice dzieci z porażeniem mózgowym oraz głębiej upośledzonych umysłowo, jak najmniej obciążonej i najbardziej dyskryminowanej grupy. Później dołączyli rodzice dzieci z innymi niepełnosprawnościami i przewlekłymi chorobami (z nietolerancją glutenu i mleka, z cukrzycą, z przepuklinami mózgowo-rdzeniowymi, chorobami nowotworowymi, wrodzoną łamliwością kości, x :szczepem wargi i podniebienia,

padaczką, dychawicą oskrzelową, chorobami alergicznymi, wadami serca, fenylketonurią, mucowiscydozą i innymi) [1, 2, 4].

Przy ZG TPD powstawały różne stałe i tymczasowe komisje, komitety, sekcje, fundacje, koła, placówki, w tym na rzecz dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością: Komitet Pomocy Dzieciom Specjalnej Troski (później Komitet Pomocy Osobom z Upośledzeniem Zmysłowym); Polski Zespół do Badań Naukowych nad Upośledzeniem Umysłowym; Ogólnopolska Rada Olimpiad Specjalnych; Fundusz „Dać Szansę”; Krajowy Komitet Przyjaciół Dzieci z Cukrzycą; Komitet Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym Ruchowo; Komitet Pomocy Dzieciom na Diecie Bezglutenowej; Polski Komitet Audiofonologiczny i stworzony im fundusz „Pomóżmy im słyszeć”; Fundacja „Przekreślony Kłos”; Fundacja Pomocy Ludziom Niepełnosprawnym „Nadzieja”; Krajowe Koło Pomocy Dzieciom z Roszczepem Wargi i Podniebienia; Krajowe Koło Pomocy Dzieciom z Wrodzoną łamliwością Kości; Koło Pomocy Dzieciom z Chorobą Nowotworową [1].

W 1985 roku koła przyjaciół dzieci niepełnosprawnych powstały we wszystkich województwach kraju. Pierwotnie zajmowały się udzielaniem wsparcia materialnego rodzinom dzieci z niepełnosprawnością, później w ramach pracy kół zaczęły organizować szkolenia dla rodziców, okolicznościowe imprezy dla podopiecznych (w tym ogólnokrajowe i międzynarodowe), reprezentowały interesy dzieci z niepełnosprawnością w organach władzy państwowej, przyciągały do współpracy wolontariuszy. Krajowy Komitet Kół Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym Ruchowo współpracował z różnymi polskimi i zagranicznymi fizycznymi i osobami prawnymi, okazującymi i zainteresowanymi świadczeniem pomocy dzieciom. Kontakty międzynarodowe pozwalały urzeczywistnić transfer technologii, co sprzyjało podnoszeniu efektywności pracy, przeprowadzanej w obwodzie świadczenia pomocy dzieciom z niepełnosprawnością i ich rodzinom. Za pośrednictwem kół TPD wstawały własne placówki rehabilitacyjne, edukacyjne, wychowawcze, opiekuńcze (w Poznaniu, Warszawie, Katowicach, Wrocławiu, Sosnowcu): żłobki, przedszkole, szkoły, ośrodki, świetlice (w tym integracyjne). W wyniku działalności wspólnej rodziców, kół i Krajowego Komitetu Kół Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym Ruchowo w Warszawie otwarty został Ośrodek Szkolno-Wychowawczy „Helenów”, działający jak placówka edukacyjna i wykonujący funkcję doskonałości działalności ośrodków szkolno-rehabilitacyjnych w całym kraju, uczestniczący w organizacji kolonii zdrowotnych, rodzinnych turnusów rehabilitacyjno-instruktażowych [1, 2, 5].

Oprócz tego, Krajowy Komitet Kół Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym Ruchowo przedstawiał interesy rodzin, wychowujących dzieci z niepełnosprawnością w organach władz administracyjnych; na równi z państwowymi instytucjami uczestniczył w opracowaniu podejścia systemowego do rozwiązywania problemów dziecka z niepełnosprawnością; rozpowszechniał informację o problemach, potrzebach, możliwościach, zdolnościach, właściwościach dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością za pośrednictwem środków masowego przekazu, spotkań przedwyborczych, przedsięwzięć oświatowych, seminariów popularnonaukowych, konferencji; inicjował pracę szkoleniową i edukacyjną wśród rodziców, specjalistów i osób zamierzających pracować z dziećmi z niepełnosprawnością; urzeczywistniał i nadal urzeczywistnia

działalność wydawniczą [1].

W 1985 roku przy Krajowym Komitecie Kół Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym Ruchowo powstał Zespół Badań nad Zaburzeniami Nerwowo-Ruchowymi u Dzieci, działalność którego była poświęcona problemom dzieci z chorobami ośrodkowego układu nerwowego. Także z inicjatywy tego komitetu stworzone zostało Kolegium Edukacji specjalnej im. dr. Jerzego Serajskiego, czynne na terenie ośrodka „Helenów”. Jego absolwenci są nauczycielami wieloprofilowego usprawniania dzieci z niepełnosprawnością [1, 2].

W wyniku współpracy placówek TPD z partnerami niemieckimi w 1988 roku powstał Ośrodek Szkoleniowy Komunikacji Symbolicznej „Blissa”. Poza tym przy Krajowym Komitecie Kół Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym Ruchowo powstała Sekcja Neurorehabilitacji Dziecięcej, która później wydzieliła się w poszczególne stowarzyszenie [1].

Bibliografia:

1. Tracewski B.: Przyjaciele dzieci. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Zarząd Główny. Warszawa. 1997.
2. Nowak J.: Jak TPD pomaga dzieciom. Listy do redakcji "Ogniska". Pod patronatem fundacji "Zdążyć z pomocą. Warszawa. 2011.
3. Bogdaszewski J.: Niema dzieci bez szans. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Warszawa. 2008.
4. Kasperska-Dwórnik I.: Trudne początki - teraz sukces. Przyjaciel dziecka. Pismo Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. 2012, 7-12.
5. Malanowska I.: "Helenów" - 90 lat pomocy dzieciom. Przyjaciel dziecka. Pismo Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. 2012, 1-6.